

PLASTISCHE OPVOEDING
EERSTE GRAAD
EERSTE LEERJAAR A

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

September 2008
VVKSO – BRUSSEL D/2008/7841/044

PLASTISCHE OPVOEDING EERSTE GRAAD EERSTE LEERJAAR A

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

VVKSO – BRUSSEL D/2008/7841/044
September 2008

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Inhoud

ALGEMEEN.....	5
Visie op het vak	5
Beschouwen	5
Creëren.....	5
1 SITUERING VAN HET LEERPLAN	7
1.1 Plastische opvoeding gesitueerd in het ruimer kader van de muzische vorming	7
1.2 Beginsituatie	7
1.3 Vorbereiding op de tweede graad	8
2 DOELSTELLINGEN	9
3 PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE AANPAK/EVALUATIE	19
3.1 Werkgehele	19
3.2 Zelfstandigheidsdidactiek	19
3.3 De procesmap	20
3.4 De evaluatie	21
3.5 De integratie van ict.....	22
3.6 Taalbeleid in Plastische opvoeding: bewuster omgaan met het vakjargon	22
3.7 Differentiëren, observeren en oriënteren	23
4 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN IN VERBAND MET UITRUSTING EN DIDACTISCH MATERIAAL.....	24
5 BIBLIOGRAFIE	25
BIJLAGEN	27
1 Lijst van de vakgebonden eindtermen Plastische opvoeding	27
3 Leerlijnen in de (meest voorkomende) beeldaspecten	28
4 Begrippenlijst.....	30

ALGEMEEN

Visie op het vak

Plastische opvoeding is een wezenlijk en noodzakelijk onderdeel van de algemene vorming van iedereen. Als algemeen vormend vak wil PO, via de beeldende communicatie, jongeren helpen bij het zoeken naar zichzelf en hun plaats in de maatschappij, om zo in de samenleving op een zinvolle en authentieke manier te functioneren.

Ons steeds veranderend maatschappijbeeld heeft nood aan creatieve mensen, die inventief en origineel kunnen zijn en die steeds een oplossing vinden voor nieuwe problemen.

PO ontwikkelt bij jongeren een manier van denken die aan de basis ligt van de creativiteit. Ze ontwikkelt daartoe tevens de nodige attitudes van zelfvertrouwen en verantwoordelijkheid. Door het beeldend creëren helpt PO hen om hun authenticiteit te vinden en zo op te groeien tot evenwichtige volwassenen. In het totale creatieve proces staat het plezier beleven centraal.

Jonge mensen inleiden in cultuur, raakpunten aanbieden die bijdragen tot de vorming van de universele mens, laten we bij voorkeur gebeuren vanuit het specifieke van de taal zelf.

De beeldtaal heeft, zoals iedere taal haar eigen structuur en wetmatigheden. De belangrijkste componenten: lijn, vorm en kleur beantwoorden aan de plastische eigenschappen van de waarneembare werkelijkheid, die de basis vormt van beeldtaal. Vanuit die waarneembare werkelijkheid nemen we beelden op in het visueel geheugen en in het geheugen van de tactiele waarneming. De beheersing van deze taal stelt ons in staat onze ideeën, gevoelens en ervaringen te uiten. Hoe beter men deze taal beheerst, hoe meer men ermee kan uitdrukken.

Het didactisch proces verloopt van beschouwen naar creëren.

Beschouwen

De belangrijkste componenten van deze beschouwing zijn de natuur en de cultuur. De cultuur manifesteert zich in de ons omringende wereld, waarvan de beeldende kunst en de mediabeelden onderdelen zijn.

Door het beleven van de natuur gaan we terug naar de oorsprong, naar de bron. Het ontdekken van structuren, ordening en schoonheid in de natuur is voor PO de grootste uitdaging.

Ieder onderwijsvak heeft een onderliggend cultuurgoed. Het onderliggend cultuurgoed van de beeldende vorming is de beeldende kunst uit het verleden en het heden. De kunstenaar toont ons op specifieke wijze zijn werkelijkheid aan de hand van een persoonlijk omgaan met beeldaspecten, materialen en technieken.

Door de kunstinitiatie worden leerlingen uitgedaagd en geprikkeld, krijgen impulsen, leren gevoelens ontdekken, begrijpen en uiten. Ze gaan op zoek naar de boodschap in de creatie. Ze associëren wat ze in de kunst ontdekken met de eigen belevingswereld. Kortom ze worden uitgenodigd om zelf te creëren.

Beeldcultuur is onder andere via de massamedia (computergames, video, tv, film ...) sterk aanwezig in het leven van elke dag. Jongeren krijgen niet enkel hun vorming en opleiding op school, maar worden ook gevormd door de dagelijkse media-informatie, die merendeels via beelden verloopt. Om de beeldcultuur te begrijpen is het leren kijken naar beelden een eerste stap. Daarom willen we het waarnemingsvermogen bij jongeren aanscherpen en hen bewust leren omgaan met beelden, en deze op een zinvolle wijze leren interpreteren.

Creëren

Tijdens het waarnemen en het creëren krijgt het beeldend werk van de leerlingen inhoud en betekenis. De totstandkoming van het werk of het creatief proces veronderstelt een voortdurend probleemoplossend denken en handelen. Door de confrontatie met het onderwerp, het thema, het concept of project worden leerlingen uitgedaagd een creatieve houding aan te nemen. Via brainstorming worden originele ideeën ontwikkeld en opdrach-

ten verdeeld. Individueel of in groep worden concepten gerealiseerd, gepresenteerd en geëvalueerd. Alleen een authentiek werk kan een correct antwoord zijn op een opdracht van PO.

Gelijktijdig zal het vertrouwen in eigen kunnen toenemen en worden attitudes ontwikkeld zoals: plezier beleven bij het creëren, authenticiteit, esthetische zin, zorg, luisterbereidheid, respect voor elkaar en het materiaal, assertiviteit, verantwoordelijkheid, weerbaarheid, solidariteit, zelfredzaamheid, kritische houding ...

Via het creëren gaat de leerling ook communiceren. Zo kan men gans het beeldend proces vergelijken met een communicatieproces. Men creëert boodschappen via de beeldtaal. Wat men op die manier uitdrukt, wordt door anderen (of jezelf) waargenomen en gedecodeerd. Door je als toeschouwer te verplaatsen in het 'product' kom je in contact met de belevingswereld van de ander. Je ontmoet de ander in 'zijn verhaal' of je ontmoet jezelf in het eigen werk. In die zoektocht naar zichzelf en hun plaats in de maatschappij, ontwikkelen jongeren een eigen levensstijl en leren ze genieten van kunst en cultuur.

1 SITUERING VAN HET LEERPLAN

1.1 Plastische opvoeding gesitueerd in het ruimer kader van de muzische vorming

PO is een onderdeel van de algemene muzische vorming.

Onder muzische vorming verstaan we alle kansen die scholen bieden om de muzisch creatieve ontwikkeling bij jongeren te stimuleren. Die muzische vorming moeten we zien als een continuüm doorheen de hele schoolloopbaan van elke leerling.

In de basisschool spreken we van 'Muzische opvoeding', een onmisbaar onderdeel van de algemene vorming van de kinderen. Men gebruikt vanuit een geheelheidsdenken, de componenten 'muziek en klank', 'beeld', 'drama', 'woord en beweging' als een onlosmakelijk geheel, het pakket muzische opvoeding om zichzelf expressief en creatief te uiten.

In het secundair onderwijs wordt gekozen voor een vakspecifieke benadering van de muzische vorming o.a. PO, MO, Beeldende vorming en Esthetica. Dat gaat niet in tegen de gedachte van een ononderbroken ontwikkeling (leerlijn) over de niveaus heen, maar laat toe om de deskundigheid van vakleerkrachten in te zetten, die op basis van hun opleiding en ervaring het best geplaatst zijn om deze vakken te begeleiden. Het zijn deze mensen die de onmisbare spil vormen van de muzische vorming in de school. In de lessen PO en Beeldende vorming in de eerste, tweede en derde graad gaan de leerlingen, via eigen creatie, de kennis van visies, beeldaspecten, materialen en technieken verwerven. Die kennis vormt de basis bij het analyserend kijken naar kunst in het vak Esthetica, gegeven in de derde graad.

De ondersteuning van cultuurbevorderende projecten mag niet uitsluitend het werk zijn van de leraar PO, MO en Esthetica. Ook in de taalvakken, godsdienst, geschiedenis e.a. zal men regelmatig verwijzen naar kunstuitingen. Alle leraren zijn gebaat bij een muzisch-creatieve benadering van hun leergebied. Een dergelijke benadering draagt immers onmiskenbaar bij tot een beter en dieper beklippen van de leerstof, tot een grotere betrokkenheid bij en een beter welbevinden van de leerling. Elk goed leren is een creatief en actief gericht proces waarbij wordt aangestuurd op geïntegreerde toepassing van het geleerde in een vakoverschrijdende bredere context.

Om op een hedendaagse en toekomstgerichte manier die opdracht te kunnen realiseren, dient een muzisch schoolklimaat aanwezig te zijn. Dat in deze een belangrijke rol is weggelegd voor de schoolleiding is duidelijk. Een promotende houding voor al wat met het artistieke, kunstzinnige en muzische te maken heeft, is broodnodig. Daarom willen we hier pleiten om de verantwoordelijken voor de creatieve vorming in de school van nabij te betrekken bij de inhoudelijke invulling van het onderwijsaanbod. Bovendien zijn bedrijven, overheid en zorgverstrekkende instellingen meer en meer vragende partij voor een creatieve samenwerking. De resultaten van de lessen PO zullen door hun visueel karakter bijdragen tot de artistieke look van de school. Daarenboven zullen projecten via de ondersteuning van PO de nodige uitstraling krijgen.

1.2 Beginsituatie

De leerlingen van de eerste graad vormen een heterogene groep, zowel wat hun begaafdheid en interesse als hun culturele en sociale afkomst betreft.

Spelenderwijze worden ze gevormd door de massamedia waar ze dagelijks mee geconfronteerd worden. Zij leven in een digitale wereld waar het voor de meeste niet gemakkelijk is realiteit van fictie te onderscheiden. Maar al te graag spiegelen ze zich aan de fictieve personages. Hier ligt een belangrijke taak voor de PO leraar nl. authenticiteit en originaliteit nastreven.

Wat hun algemene vorming betreft komen ze uit verschillende basisscholen met eveneens een verschillende ontwikkeling van de beeldtaal.

In de basisschool hebben ze allerlei muzische en kunstzinnige expressievormen ontdekt waarmee ze ervaringen en gevoelens kunnen uitdrukken. Ze hebben ook de expressie van anderen leren begrijpen en waarderen.

De beeldtaal in de basisschool richt zich vooral op de inhoud van beelden. Gaandeweg ontdekken ze de middelen waarmee beelden kunnen worden vormgegeven. Die middelen zijn de beeldaspecten, materialen en technieken.

Zij hebben geleerd dat een goed muzisch proces evolueert van beschouwen naar creëren. Die grondpeilers zijn eveneens de basiscomponenten van PO in het secundair onderwijs.

Wat beschouwen en creëren betreft werden leerlingen in het basisonderwijs geconfronteerd met de volgende doelstellingen:

Beschouwen: openstaan voor beelden
bewust zijn van het feit dat beelden een zeggingskracht hebben
inhouden, beeldaspecten, technieken en materialen achterhalen in beelden

Creëren: beeldende middelen exploreren en ermee experimenteren
de mogelijkheden van de beeldtaal gericht leren hanteren
een eigen beeldtaal hanteren om impressies weer te geven
strategieën aanwenden om te creëren

Het leerplan 'beeldopvoeding' suggereert langs die algemene doelen ook een aantal streefdoelen op cognitief vlak (kennis verwerven), dynamisch-affectief vlak (vreugde beleven), psychomotorisch vlak (technieken beheersen) en streefdoelen die een ontwikkelingsdomein overstijgen (bv. beeldende problemen op een creatieve manier oplossen).

1.3 Voorbereiding op de tweede graad

Indien leerlingen het geluk hadden PO in het tweede leerjaar via het complementaire aanbod te krijgen is de continuïteit bewaard gebleven en zal men makkelijk kunnen verder bouwen op de verworvenheden van het tweede leerjaar. Voor de meeste is dat niet het geval. De leraar voelt zich genoodzaakt in het eerste leerjaar van de tweede graad de basisvaardigheden bondig te herhalen. We ervaren dat de leerlingen de draad weer snel kunnen opnemen en de aanwezige beeldtaal verder kunnen ontwikkelen.

Van de eerste naar de tweede graad kan een leerlijn ontwikkeld worden voor de basisvaardigheden bv. waarnemen, omgaan met beeldaspecten en kunstbeschouwing. In horizontaal en verticaal overleg bepaalt men de leerinhoud wat de beeldaspecten betreft, de thema's en de aangeboden kunstenaars. Via persoonlijke opdrachten kunnen de leerlingen zich bijkomend verdiepen in het onderwerp of de inspirerende kunstenaar, waarvoor we gebruik maken van ict.

Tijdens het vakoverschrijdend of projectmatig werken in de eerste graad hebben de leerlingen de leerstof ruimer kunnen kaderen. Dat zal ook in het eerste leerjaar van de tweede graad zoveel mogelijk gebeuren.

De leerlingen met het nodige talent en de interesse kunnen naar een tweede graad in het kso. Met de verworvenheden van PO uit de eerste graad zijn ze voldoende voorbereid.

2 DOELSTELLINGEN

- Kolom 1 bevat de te bereiken leerplandoelstellingen van het vak.
- Kolom 2 bevat een verwijzing naar de vakgebonden eindtermen die via de doelstellingen worden bereikt.
- Kolom 3 somt de ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes op die leerlingen moeten bezitten om de doelstellingen te bereiken. **(U)**: staat voor uitbreiding en is facultatief.
- Kolom 4 bevat een verwijzing naar de VOET die kunnen nagestreefd worden via het verwerven van ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes (kolom 3).
- Achteraan in de brochure vindt u: een overzicht van de vakgebonden eindtermen PO (*bijlage 1*).

Leerplandoelstellingen	Eindterm	Ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes	Eindterm
Perceptie/waarnemen			
1 Door te kijken, te voelen, te luisteren en te beschouwen aandachtig waarnemen	ET 1	<ul style="list-style-type: none"> – Ervaren hoe de omgeving in beelden tot ons spreekt zoals signalisatie borden, pictogrammen, reclamebeelden, video-clips, filmbeelden, kunstbeelden, natuurbeelden e.a. – Gebruik maken van hulpmiddelen die de kwaliteit van de waarneming bevorderen bv. zoekertje – Analyserend waarnemen in functie van de beeldaspecten bv. groenen opsporen in een landschap – Van globaal naar detaillender waarnemen – Tijd nemen om aandachtig waar te nemen – Nieuwsgierig en onbevooroordeeld kijken – Textuur met de handen waarnemen door te voelen 	
2 Via observatie natuur, media en kunstbeelden herkennen en benoemen	ET 1, 2	<ul style="list-style-type: none"> – Gemeenschappelijke kenmerken van beelden herkennen – De boodschap of het doel achterhalen in de beelden (U) – Ervaren hoe éénzelfde gegeven door een verschillende vormgeving een andere boodschap kan hebben bv. insect in de na- 	LELE 1.5

		<p>tuur, film Microkosmos, Insect van Jan Fabre, insect op verdelingsverpakking (U)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Beelden indelen op basis van beeldende criteria bv. inhouden, materiaalgebruik; beeldaspecten, culturen ... 		
3	Via waarneming het essentiële van het bijkomstige onderscheiden	ET 1	<ul style="list-style-type: none"> – Structuur zien in wat waargenomen wordt bv. de structuur van een boom – De waarnemingsstudie herleiden tot de essentie – Stileringen en abstracties van natuurlijke vormen ontwikkelen om stereotypen te vermijden – Die stileringen verder gebruiken voor decoratieve toepassingen, composities en ruimtelijke creaties – De grafische eenvoud van pictogrammen herkennen en de betekenis ervan bespreken 	
4	Het authentieke in natuur en cultuurbeelden ontdekken en er zich over verwonderen	ET 1, 2	<ul style="list-style-type: none"> – Kijken naar en genieten van natuurdocumentaires – Reclame, drukwerk, uitnodigingen, wenskaarten en affiches bespreken – Vergelijken van waardevolle films met soaps (U) – Tijdens de kunstbeschouwing de boodschap van de kunstenaar achterhalen (U) – Natuurbeelden beschouwen, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> – het groeiproces van bomen, planten, groenten en vruchten <ul style="list-style-type: none"> – de kleurenpracht van fauna en flora – de camouflages van dieren in de natuur – ritmische ordeningen bv. honingraat 	<p>BUZI 3.9, 3.10, GEED 2.3, LELE 1.5, 1.6, 1.7 MIED 2.6</p>

<p>5 De samenhang en beïnvloeding van beeld, geluid en beweging in allerhande mediaboodschappen ontdekken</p>	<p>ET 4</p>	<p>Mogelijkheden hierbij zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Beelden, filmfragmenten, videoclips ... bekijken met en zonder geluid (muziek) en onderzoeken hoe in beide gevallen de visuele boodschap overkomt – Onderzoeken hoe beeld en geluid elkaar ondersteunen, versterken bv. Microkosmos, videokunst, animatiefilm, videoclips, stomme films, videogames ... – De klank en beweging bij een mediaboodschap beluisteren en ontleden – Aantonen dat een opeenvolging van beelden de boodschap kan versterken en afzwakken – Een reclamebeeld ontleden – Een geluid van een (animatie)film beluisteren zonder beeld en zelf een passende schets/storyboard samenstellen (U) 	<p>LELE 1.5 BUZI 3.9 BUZI 3.9</p>
<p>6 Een concrete werkelijkheid van een gemanipuleerde werkelijkheid onderscheiden en interpreteren</p>	<p>ET 2</p>	<p>Mogelijkheden hierbij zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Verschillende reclameboodschappen (advertenties, affiches, videoclips) aan de hand van een leidraad naar vorm en inhoud vergelijken en ontleden – Door middel van kunstbeschouwing de boodschap van kunst herkennen in verschillende kunstvormen – Vergelijken van een eenzelfde onderwerp in werkelijkheid en in een mediaboodschap (werkelijkheid, tv nieuws, videoclip, film, soaps, computergames ...). – Nagaan hoe illustraties op een krachtige manier een boodschap kunnen brengen of ondersteunen bv. in boeken, strips, cartoons 	<p>BUZI 3.9 BUZI 3.10</p>
<p>7 Waarnemingsbeelden als uitgangspunt voor eigen beeldvorming zien</p>		<ul style="list-style-type: none"> – Vanuit gerichte waarnemingsoefeningen komen tot nieuwe creaties zoals stilingen, decoratieve en creatieve toepassingen, compositieoefeningen, ruimtelijk werk ... 	

8	De elementen waaruit beelden zijn opgebouwd nl. de beeldaspecten, de materialen en hun verwerking, onderscheiden	ET 3	<ul style="list-style-type: none"> – Via gericht kijken naar natuur, media en kunstbeelden de beeldaspecten, materialen en technieken herkennen – Beeldaspecten: lijn, vorm, compositie, kleur, licht, ruimte – Materialen: potlood, verf, inkt, krijt, klei, papier-maché, vindmateriaal ... – Technieken: tekentechnieken, grafische technieken, schildertechnieken, ruimtelijke technieken, mixmedia, gemengde technieken, collage, assemblage, ict ... 	LELE 1.5 LELE 1.7
Onderzoek/vormgeven				
9	Eigen ideeën, gevoelens, fantasieën in twee en drie dimensionale beelden uitdrukken	ET 6, 8	<ul style="list-style-type: none"> – Eigen ideeën verzamelen en selecteren naar bruikbaarheid – Waarnemingen, ervaringen, herinneringen, indrukken, gevoelens en visies via schetsen, tekenen, schilderen, boetseren, in collage of maquette uitwerken – Een vanzelfsprekende vormgeving durven loslaten 	LELE 2.9
10	Door gebruik te maken van allerlei technieken naar waarneming schetsen	ET 5,6	<ul style="list-style-type: none"> – Via verschillende kijk- en/of meettechnieken studies naar vorm, kleur, textuur, plasticiteit, ruimtelijkheid uitvoeren – In functie van het onderwerp, een bepaalde lijnvoering en materiaal kiezen – Verschillende schetstechnieken gebruiken; grafische, schilder- en ruimtelijke technieken – De zichtbare en aanvoelbare aard van de textuur in beeld of vorm kunnen omzetten (U) 	LELE 1.6 LELE 2.10 LELE 2.8
11	Een authentieke beeldtaal ontwikkelen	ET 6, 7, 8, 9	<ul style="list-style-type: none"> – Via allerlei opdrachten zowel 2 als 3 dimensionaal vormgeven aan zijn persoonlijke belevingswereld door gebruik te maken van de eigen beeldtaal – Confrontaties aangaan met beeldend werk op diverse niveaus: eigen werk, groepswork, werk van anderen, kunstenaars, andere culturen – Gebruik maken van documentatie en schetsen om de eigen 	LELE 2.10 LELE 1.7

		<p>beeldtaal te verruimen</p> <ul style="list-style-type: none"> – Beelden kunnen samenvoegen tot nieuwe gehelen en nieuwe betekenissen – De samenhang en wederzijdse beïnvloeding van beelden en beeldaspecten op een eigen wijze verwerken (U) – Durven de grenzen verleggen van het eigen kennen en kunnen – De aangepaste materialen en technieken kiezen om een beeldend werk te realiseren – De betekenis van begrippen zoals nabootsen, beïnvloeden, kitsch, cliché, aftekenen, kopiëren ... in groep bespreken aan de hand van voorbeelden 	<p>LELE 4.17 LELE 2.8 SOVA 3.14</p>
12	Vorm en compositieleer toepassen	<p>ET 8</p> <ul style="list-style-type: none"> – In een beeld de vorm/vormen opzoeken – Nagaan hoe kunstenaars omgaan met vorm en compositie in hun werk – Het karakter van een vorm herkennen zoals rond/hoekig, geometrisch/organisch, open/gesloten, statisch/dynamisch, symmetrisch/asymmetrisch ... – Vorm en restvorm onderscheiden – Een derde dimensie (ruimte) suggereren in een plat vlak door toepassing van compositie, ordening, planwerking, voor/achter, groot/klein, overlapping, afsnijding, lijnperspectief ... – De rol van licht en schaduw op een vorm ontdekken en weergeven – De illusie van beweging suggereren (U) 	<p>LELE 1.7</p>
13	De basisbegrippen van de kleurenleer via onderzoek verwerven	<p>ET 7</p> <ul style="list-style-type: none"> – Een onderscheid kunnen maken tussen de optische kleurmening en de verfmengtechnieken, tussen subtractieve, additieve en de partitieve kleurenmenging – Kleurtoon, kleurlichtheid en kleurverzadiging toepassen (U) – Primaire, secundaire en tertiaire kleuren via experiment ontdek- 	

		<p>ken</p> <ul style="list-style-type: none"> – Een onderscheid kunnen maken tussen enkele eenvoudige kleurcontrasten, bv. licht/donker contrast, warm/koud contrast aan de hand van kunstwerken, interieurfoto's, mode – Kleurenharmonie opsporen in beelden – Schakeringen, tonen en tinten ontdekken – Experimenteren met kleurmengingen 		
14	Kleur op expressieve en symbolische wijze toepassen	ET 7, 9	<ul style="list-style-type: none"> – De symbolwaarde en de betekenis van kleuren onderzoeken (U) – Het kleurgebruik bij kunstenaars en culturen onderzoeken – De evolutie van kleurgebruik bij kunstenaars onderzoeken (U) – Gevoelens uiten door middel van kleuren – De betekenis van kleur in pictogrammen herkennen – De associaties van kleuren bv. bij vlaggen, sport, groepen, graffiti, mode, tradities, voorwerpen, voeding ... verklaren (U) – Experimenteren met materialen en technieken in functie van de kleurexpressie – Vertellen over kleurvoorkeuren – Ervaren dat mensen verschillend omgaan met kleurgebruik 	<p>LELE 1.5</p> <p>LELE 1.5</p> <p>SOVA 2.12</p>
15	Mogelijkheden en beperkingen van materialen en technieken exploreren	ET 5	<ul style="list-style-type: none"> – Onderzoeken en experimenteren van/met materialen en technieken En in het bijzonder: <ul style="list-style-type: none"> – Tekentechnieken: potlood, pen, krijt, penseel ... – Druktechnieken: monotype, lino, gipssnede, stempeltechnieken, karton, structuur, gom, zeepdruk ... – Schildertechnieken: plakkaatverf, dekkende en transparante schildertechnieken, bister ... – Ruimtelijke technieken: boetseertechnieken, draadconstructies, technieken met vindmaterialen, textiel ... – Samengestelde technieken: krijt, ecoline, oliepastels ... 	LELE 2.9

		<ul style="list-style-type: none"> – Mixmedia-technieken: collage, assemblage, verwerken van kopies, computerbeelden ... – De vele mogelijkheden van ict en media kritisch onderzoeken – Materiaal en de techniek kiezen in functie van de beeldtaal – De functies van dragers zoals papier, karton, hout, steen, metaal... onderzoeken en juist aanwenden 	LELE 1.6	
16	De beeldtaal tijdens het eigen vormgeven onderzoeken en sturen	ET 2, 3, 9	<ul style="list-style-type: none"> – Diverse materialen gebruiken om de expressie te versterken – Informatiebronnen raadplegen om eigen meningen beter weer te geven, te handhaven en bij te sturen – Onderzoeken hoe kunstenaars met dezelfde vormen nieuwe concepten creëren – Tijdens het creëren regelmatig afstand nemen van het eigen werk in letterlijke en figuurlijke betekenis 	LELE 1.7 LELE 1.7
17	Mogelijkheden van het gebruik van ict en media onderzoeken en toepassen in functie van de beeldende opdracht	ET 9	<ul style="list-style-type: none"> – Video, foto toestel, digitale camera en computer gebruiken in functie van de beeldende opdracht (U) – Informatie opzoeken op internet over het beeldend onderwerp, een kunstenaar, een techniek ... – Teksten en beelden vormgeven met de pc en deze teksten onderling verwerken onder andere lay-out – Een eenvoudige animatiefilm maken aan de hand van legfiguren (U) – Basisterminologie in verband met media gebruiken 	ICT 9 ICT 6 ICT 9
18	Eigen creaties en die van anderen presenteren en toelichten	ET 9, 11, 12, 14	<ul style="list-style-type: none"> – Passe-partout maken om het werk te presenteren – Resultaten in het vaklokaal en op andere plaatsen tonen. Samen een tentoonstelling opbouwen en zorgen voor de omkadering, uitnodiging, flyer, affiche ... (U) – Een presentatie realiseren van eigen werk via digitaal leerplaat- 	ICT 7

		<p>form (U)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Experimenteren met kleur, vorm, licht, klank in functie van een voorstelling of installatie – Het eigen werk en dat van anderen mondeling toelichten – De ondersteunende rol van beeldend werk bij projectwerking onderschrijven (U) 	SOVA 1.1, 2.9	
Reflectie en attitudes				
19	Over de verschillende stappen in het creatief proces reflecteren	ET 14, 15, 18	<ul style="list-style-type: none"> – Tussentijdse kijkmomenten voorzien om de evolutie te volgen de werken – Aan de hand van een evaluatiedocument nadenken over vaardigheden en attitudes die aan bod kwamen tijdens het realiseren van de opdracht – Vaardigheden: de voorbereiding van de opdracht, de opbouw, de omgang met de beeldaspecten, de persoonlijke techniekbeheersing, het authentiek zijn ... – Attitudes: inzet/ interesse/betrokkenheid, zelfredzaamheid, sociale vaardigheden ... – Gegevens over het creatief proces bijhouden in een logboek, procesmap of een werkschrift – Tijdens klassikale gesprekken niet uitsluitend het product beoordelen maar zeker ook het proces 	LELE 3.12
20	Bij het toelichten van het eigen werk, de specifieke beeldtaal gebruiken	ET 14, 15, 18	<ul style="list-style-type: none"> – De voorbereidende informatie die met betrekking tot een bepaald onderwerp, thema of opdracht verzameld werd, aan de leraar en de klasgenoten voorstellen – Tijdens de les en bij de nabespreking van het resultaat de aangewende beeldende begrippen gebruiken 	SOVA 2.12
21	Tegenover het eigen werk en dat van anderen een kritische houding aannemen en hierbij zijn mening verwoorden	ET 10, 15, 18	<ul style="list-style-type: none"> – Nieuwsgierig en onbevooroordeeld kijken – Belangstelling tonen, gemotiveerd zijn, objectiviteit nastreven, voor een mening durven uitkomen – Groeien in het formuleren van een eigen mening tegenover het 	SOVA 3.14 SOVA 1.1

		eigen werk en dat van anderen (leerlingen, kunstenaars, vreemde culturen ...)	SOVA 1.2	
22	De reacties van anderen op het eigen werk aanvaarden	ET 15, 17	<ul style="list-style-type: none"> – Tijdens individuele en klassikale besprekingen de mening van anderen aanvaarden ook als het niet altijd positief klinkt 	SOVA 1.1 SOVA 1.10
23	Tijdens groepswork constructief en solidair samenwerken	ET 17, 18	<ul style="list-style-type: none"> – Rekening houden met de mening van anderen bij een groepsopdracht – Op het evaluatiedocument een beoordeling geven voor deze samenwerking – Zich houden aan afspraken, meeleven met, sociale zin tonen, zin voor samenwerking hebben, solidair zijn, durf tonen, eerlijk zijn, open staan voor ... 	SOVA 1.2 SOVA 1.1 SOVA 1.8 SOVA 3.14
24	De aanverwante aspecten van de beeldtaal binnen andere expressievormen erkennen	ET 4, 13, 16	<ul style="list-style-type: none"> – Bij vakoverschrijdende werking met taal, muziek, LO ...op zoek gaan naar gemeenschappelijkheden – Nagaan hoe gevoelens in verschillende expressievormen geuit kunnen worden: toneel, film, muziek en hierbij de relatie zoeken met de beeldtaal 	LELE 1.5
25	Voor de beeldende kunst van eigen en andere culturen interesse tonen	ET 10, 12, 13, 16	<ul style="list-style-type: none"> – Tijdens kunstbeschouwing open staan voor informatie en kunstwerken – Bij het bezoek aan een tentoonstelling of musea belangstelling tonen – Interesse tonen door een origineel persoonlijk werkje te maken over een kunstenaar, vreemde cultuur ... – Een tentoonstelling bespreken (U) 	SOVA 3.16
26	Kritisch tegenover staan	ET 10, 12, 13, 16	<ul style="list-style-type: none"> – In het onderscheid van beelden ook de boodschap leren achterhalen, die ze bevatten (reclamebeelden, kunstbeelden, filmbeelden ...) – Beelden uit bepaalde geografische of historische contexten herkennen en de herkomst ervan situeren (etnische maskers, Aboriginalkunst, Egyptische kunst ...) – De functie van beelden in ambachtelijke en industriële vorm- 	BUZI 3.9 BUZI 3.10 SOVA 3.16

		geving, beeldhouwkunst, film, video en fotografie, grafische kunst, schilderkunst, tekenkunst, textiele kunst ... begrijpen		
27	Ter voorbereiding van beeldende opdrachten informatiebronnen raadplegen	ET 1, 16	<ul style="list-style-type: none"> - Aan de hand van een leidraad informatie laten opzoeken via bibliotheek, internet, tijdschriften ... - Deze informatie in de procesmap opnemen als eerste stap van het creatief proces - Op het evaluatiedocument de informatie beoordelen 	<p>LELE 1.7</p> <p>LELE 1.5</p>
28	Bij het oplossen van beeldende problemen aan zelfvertrouwen winnen	ET 11, 18	<ul style="list-style-type: none"> - Doorzettingsvermogen hebben - Aangepaste opdrachten voor de doelgroep zoeken - Technieken kiezen die tot artistieke resultaten leiden - Tijdens begeleiding en nabespreking bevestiging uiten 	LELE 1.6
29	Van diverse kunstuitingen genieten		<ul style="list-style-type: none"> - Openstaan, belangstelling tonen en waardering uiten voor kunst - Persoonlijke voorkeuren kunnen verklaren 	

3 PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE AANPAK/EVALUATIE

Voor een goede organisatie en aanpak van de les PO volgen hier enkele praktische wenken.

3.1 Werkgehele

Om met PO een zo ruim mogelijk geheel aan doelstellingen te bereiken opteren we waar mogelijk met werkgehele te werken.

Hierbij tracht de leraar zich in te leven in de belevingswereld van de leerlingen en op zoek te gaan wat hen echt bezig houdt. Anderzijds kan hij ook thema's aanbieden die aansluiten bij de actualiteit, de vakoverschrijdende eindtermen, vakoverschrijdende projecten e.a.

Hij/zij tracht een juiste keuze te maken van de thema's en hieraan de leerinhouden te koppelen. Dat zal de motivatie van de leerlingen vergroten en hun beeldend proces versterken.

3.2 Zelfstandigheidsdidactiek

Het beeldend proces is een constant actief gebeuren. Vanwege het probleemoplossend karakter van PO bepaalt de leerling zijn groeiproces deels zelf. De leerling krijgt onder begeleiding van de leraar geleidelijk aan verantwoordelijkheid, hij neemt zijn eigen leerproces in handen. Dat wil zeggen dat er voortdurend groeikansen gecreëerd worden, kansen om zelfstandig beslissingen te nemen.

De leraar geeft de opdracht klassikaal, maar verwacht van de leerling een authentieke, individuele beeldende oplossing voor het gestelde probleem. Er moet een voortdurende wisselwerking zijn tussen zelfstandig werken en zelfstandig leren.

Tijdens het creatief proces begeleidt de leraar de leerling individueel. Hij inspireert, toont mogelijkheden, refereert naar kunstenaars, stuurt, motiveert, stimuleert en waardeert. Vaak zijn de medeleerlingen de grootste motivators.

Voor de meeste beeldende opdrachten verloopt het didactisch proces van beschouwen naar creëren. Hiervoor passen we de OVUR structuur toe: Oriënteren, Voorbereiden, Uitvoeren en Reflecteren.

Oriënteren: Hoe pak ik de opdracht aan?
Welk deel van de opdracht neem ik voor mijn rekening bij groepswork?
Welke afspraken maak ik met de groepsleden?
Welke documentatie heb ik nodig om me te inspireren?
Welke materialen moet ik verzamelen?

Voorbereiden: Eerste ideeën op papier zetten
Op internet in de schoolbibliotheek, thuis documentatie opzoeken i.v.m. het onderwerp, de kunstenaar en de techniek
Materiaal verzamelen, zeker voor het uitvoeren van ruimtelijke of half ruimtelijke opdrachten
Organiseren van de werktafel en het materiaal

Uitvoeren: Keuze maken uit de voorontwerpen en dit uitvoeren op groter formaat
Op persoonlijke wijze omgaan met de beeldaspecten en de techniek
Terugkoppeling naar de kunstbeschuwing
Het werk presenteren, in een passe-partout, op sokkel ...
Het proces weergeven in het werkschriftje of de procesmap. In dit werkinstrument kan hij zijn eigen manier van werken overschouwen, verrijken, bijsturen

Reflecteren/ Het evaluatiemoment geeft een reflectie op het leerresultaat en op het leerproces (zowel product als proces).

Evalueren: De leerling evalueert zijn leren, zijn vaardigheden en zijn houding op een evaluatiedocument
- Leren: de beeldelementen eigen aan de beeldtaal, de leerstof eigen aan het thema de kunstenaar. Hij heeft ook geleerd over zichzelf

- Vaardigheden: documentatie verzamelen en presenteren, omgaan met de beeldtaal, techniektoepassing
- Attitudes: inzet, zelfredzaamheid, sociale omgang ...
- Verwoorden van eigen werk en dat van anderen

Een groepswork biedt vele mogelijkheden om elke leerling maximaal aan bod te laten komen. De leerlingen zoeken samen naar mogelijke uitvoeringen en werkmethodes. Het vraagt een grondige organisatie van het lokaal en materiaal en er moeten duidelijke afspraken gemaakt worden.

3.3 De procesmap

Beeldend bezig zijn moet, vertrekkend vanuit de vakvisie, voor de leerling veel meer betekenen dan het nastreven van een goedogend resultaat. Het bewust inleven in, doorlopen van en reflecteren over het hele proces is dé manier waarop de leerling kan groeien in zijn/haar beeldend denken en zijn.

Het instrument dat bij deze procesevaluatie onontbeerlijk is, is de procesmap.

De procesmap of het werkschrift brengt het creatief artistiek zoek en groeiproces van de leerlingen in kaart en biedt hen de mogelijkheid om over dat proces te reflecteren.

Een goede procesmap bevat een neerslag van elke activiteit, van iedere stap in de opdracht. Deze neerslag kan zich uiten in:

- een korte omschrijving van de opdracht
- de aangereikte beeldaspecten
- de kunstbeschouwing
- documentatie en illustraties door de leerling verzameld (met bronvermelding)
- voorontwerpen, schetsen
- kleur en vormstudies
- studies in de zoektocht naar materiaalbeheersing
- een begrippenlijst van gebruikte vaktaal, die per opdracht opgenomen of aangekruist wordt
- verantwoording voor de keuze van materiaal, werkwijze....
- aspecten waarbij problemen ondervonden worden, de aanpak van het probleem en de oplossingen die eruit voortgevloeid zijn
- ideeën, mogelijkheden die bij deze opdracht niet gebruikt worden maar bij latere opdrachten nog nuttig kunnen zijn
- nota's van algemene tips of richtlijnen
- persoonlijke richtlijnen i.v.m. houding, zelfredzaamheid ...
- aandachtspunten voor de specifieke opdracht en/of evaluatiecriteria
- zelfevaluatie en evaluatie door de leerkracht
- ...

Deze leerlingenwerkmap kan gegoten zijn in diverse vormen (werkschrift, ringmap, fardes met losse documenten ...). Iedere vorm heeft praktische voordelen en beperkingen. Afspraken hierover binnen de vakgroep zorgen voor duidelijkheid en continuïteit.

De procesmap blijft door de leerling behouden over de jaren heen, zodat ze het instrument bij uitstek vormt om verticale leerlijnen te kunnen volgen of uitzetten, zelfs wanneer de leerling overstapt van afdeling of school.

3.4 De evaluatie

Evalueren bij plastische opvoeding is veel meer dan een waardeoordeel vellen over een resultaat en is zeker niet gebonden aan of afhankelijk van rapport- of examenperiodes. Het is een permanent gebeuren waarbij leerlingen en leerkrachten betrokken zijn.

De leerdoelen en eindtermen die we nastreven, gaan verder dan louter meetbare criteria als materiaalbeheersing, beeldaspecten e.d. We streven bij iedere opdracht of project een totaal leerproces na waarbij vele niet onmiddellijk normatief, meetbare factoren in de gehele persoonsvorming van de leerling (attitude, betrokkenheid, het groeien naar zelfstandigheid ...) meer doorwegen dan een eindresultaat.

De vormende waarde van PO ligt in de wijze waarop de leerling aan zichzelf werkt. Aangezien we belang hechten aan het proces, is het ook vanzelfsprekend dat we in de evaluatie hiervoor de nodige aandacht schenken en opnemen in de eindbeoordeling.

Bij evaluatie in PO dient de klemtoon te liggen op **procesevaluatie**. Deze omvat twee duidelijke aspecten nl het creatief proces en de attitudes. Aangezien we het creatief proces doorlopen via vaardigheden zoals: informatie verzamelen, de werkwijze/opbouw, omgaan met beeldaspecten en techniek en het streven naar authenticiteit is het vanzelfsprekend dat we de verschillende onderdelen ervan mee in rekening brengen tijdens de evaluatie. Attitudes kunnen daarentegen afwisselend beklemtoond en ingevuld worden. Concreet bedoelen we hiermee: attitudes zoals inzet, zelfredzaamheid, doorzettingsvermogen, afwerking, respect voor en het in orde zijn met het materiaal, kritische zin, betrokkenheid bij de opdracht, sociaal gedrag, communicatiebereidheid ... Hiermee kunnen de attitudinale leerdoelen die bijdragen tot een positief zelfbeeld mee bereikt worden.

Met **productevaluatie** bedoelen we een waardeoordeel uitspreken over het eindproduct. Dit gebeurt vanuit voorop gestelde doelstellingen die duidelijk omschrijfbaar zijn met het accent op de expressie van de authentieke beleving en de beeldtaal.

Bij het beoordelingsproces is er een voortdurende wisselwerking tussen de leraar en de leerlingen. Er worden optimale kansen geboden aan de leerlingen tot het verwoorden van hun visuele beleving ten opzichte van het eigen werk en dat van anderen.

Steeds belangrijker wordt in die zin ook de zelfevaluatie, waarbij de leerling enkele malen per jaar na een grote opdracht zijn eigen proces en product be vraagt.

Het vooraf bepalen van evaluatiecriteria is een taak van de vakleerkracht(en). Iedere opdracht vereist echter specifieke aandachtspunten en de waarde van iedere evaluatienorm is afhankelijk van de beoogde doelen. Vooropgestelde criteria helpen de leerling, door gebruik te maken van gekende patronen, zichzelf voortdurend te evalueren, zowel in de verschillende stappen van het proces als bij het product.

Ook voor de leerkracht zijn vastgelegde criteria een hulp in het peilen naar de vooruitgang bij de leerlingen en het zoeken waar er kan bijgestuurd worden.

Het telkens weerkeren van bepaalde items zorgt ervoor dat de leerling meer inzicht verwerft bij zelfevaluatie en zelf zijn/haar vooruitgang kan toetsen aan vorige evaluaties. Het gebruik van formulieren of vignetten moet wel de ruimte laten om de specifieke, opdrachtgebonden aandachtspunten aan te duiden.

Evaluatieformulieren kunnen ook gebruikt worden in de communicatie met de ouders om duidelijkheid te brengen in de beoordelingscriteria.

Bij evaluatiecriteria kan men ook spreken van het zoeken naar en het groeien in sleutelvaardigheden. Door de complexiteit, veroorzaakt door de diversiteit in benaderingswijzen, het grote scala van leerinhouden en verwerkingsmedia, kan er geen sprake zijn van een wiskundig meetbaar resultaat. Ook leerwinst valt hierbij moeilijk te bepalen en moet gezien worden vanuit een veel bredere visie op de leerling en zijn/haar persoonlijkheidsvorming in haar totaliteit.

Evaluatie moet de leerling aanzetten tot zelfreflectie. Het is een vorm van communicatie tussen de leerkracht en de leerling die het beoogde resultaat, zowel in meetbare factoren als in het groeien van de persoonlijkheid van de leerling, tot een hoger niveau tillen.

3.5 De integratie van ict

Een taak voor de leerkracht PO is zich inleven in de belevingswereld van de leerling. Als deze belevingswereld gedomineerd wordt door een beeldenvloed vanuit de multimedia en de ict-hoek, dan is dat een terrein bij uitstek om de leerling geboeid en kritisch te leren kijken en keuzes te maken die berusten op kwaliteit, creativiteit, artistiekheid en waarheidsgehalte van het beeld.

Net zoals een mooi (kunst)boek, in al zijn kwaliteiten, zo is ook ict een didactisch middel dat een geïntegreerd onderdeel hoort te zijn van PO, zeker wat betreft het informatie verzamelen en de kunstbeschouwing.

Ict biedt echter nog veel meer mogelijkheden. Tekenen of ontwerpen met computer kan een volwaardig medium (materiaal) in de lessen PO zijn.

Alle aspecten van de kleurenleer, licht, schaduw ... kunnen snel, duidelijk en accuraat getoond en in eenvoudige oefeningen toegepast worden.

Beeldbewerking op eenvoudig, beperkt niveau wordt door jongeren vlot geassimileerd en vindt zijn toepassing op diverse niveaus: digitale fotografie, animatiefilm, presenteren via digitale weg van het leerlingwerk, bij projecten, bij vakoverschrijdende thema's ...

Het aanbod van programma's waarmee het ontwerpen, creëren of manipuleren van beelden kan gebeuren is legio. Men kan zich echter beperken tot eenvoudige, voor de hand zijnde programma's (bv. Paint). Programma's als Photoshop, CorelDRAW ... bieden veel meer mooie, nuttige mogelijkheden. Waar voorheen de kostprijs van dergelijke programma's het grootste obstakel vormde, kan dit voor de leerlingen opgeheven worden door het aanbod van min of meer vergelijkbare programma's die gratis gedownload kunnen worden.

Al vormt ict een volwaardig medium dat bij PO zeker niet mag ontbreken, toch heeft ook dit medium zijn beperkingen: het draagt weinig bij tot de motorische ontwikkeling, het neigt (door de omkeerbaarheid) tot te snelle, weinig doordachte beslissingen, het wordt nog vaak als vluchtig, niet duurzaam gezien en benaderd ...

Ict hoort onderdeel te zijn van PO en vergt hierdoor voor de leerkracht een open stellen voor en vaak extra inspanning en navorming.

Deze extra inspanning mag echter niet leiden tot het toedelen van een te grote rol van ict in het lesgebeuren, maar moet zijn rendement vinden in tijdwinst (bij bv. lay-outen), een grotere motivatie van de leerling, in een groter, vakoverschrijdend, totaal leerproces vanuit het actuele, voor de toekomst.

3.6 Taalbeleid in Plastische opvoeding: bewuster omgaan met het vakjargon

Integratie van de begrippenlijst (zie *bijlage 4*)

Door met de begrippenlijst te werken geven we aan het typische vakjargon éézelfde betekenis. We creëren duidelijkheid en gelijkvormigheid.

De leerlingen zullen zich deze woorden en begrippen geleidelijk aan eigen maken wanneer de leraar de vakterminologie dagelijks in de juiste betekenis en context gebruikt.

Bewuster omgaan als leraar

Als instructietaal: de toelichting van de opdracht doen we in een eenvoudige en duidelijke taal.

Voor persoonlijke informatieve opdrachten van de leerling gebruiken we tekstkaders, leidraden met duidelijk geformuleerde vragen (bv. informatie laten opzoeken over een kunstenaar). We vermijden samengestelde vragen en gebruiken het juiste vakjargon.

Bijkomend kunnen we kansen creëren voor een vlotter gebruik van de vakterminologie door de leerling:

We bezorgen de leerlingen een lijst van woorden en begrippen die voorkomen gedurende het schooljaar, eventueel geïllustreerd met afbeeldingen. Deze lijst (zit in de procesmap) kunnen ze steeds ter hand nemen en zelf aanvullen (differentiatie!).

We kijken erop toe dat de juiste woorden en begrippen gebruikt worden:

- in een brainstorming,
- in overleg bij groepsopdrachten,
- wanneer de leerlingen de doelstellingen van de opdracht herformuleren,
- bij de schriftelijke bespreking volgens leidraad van een kunstenaar,
- bij de schriftelijke en mondelinge evaluatie,
- in de procesmap,
- bij een klassikale toelichting van een kunstwerk, eigen of andermans werk ...

We zoeken creatieve, eigen vormen waarin we onszelf en de leerlingen bewuster leren omgaan met het vakjaar bv. invullen van een kruiswoordraadsel, een poster voor het vaklokaal per opdracht of thema.

3.7 Differentiëren, observeren en oriënteren

Differentiëren is een vanzelfsprekendheid bij PO. Op iedere beeldende opdracht wordt van de leerling een origineel en authentiek antwoord verwacht, dat wil zeggen dat de leerlingen zich op een persoonlijke manier en in een eigen stijl uitdrukken in beelden en beelden op een eigen manier tegemoet treden.

In de muzische processen die verbonden zijn aan de beeldende expressie, geven leerlingen zich vaak helemaal bloot. Dat geeft de leerkracht PO de kans om de leerlingen op een heel andere manier te leren kennen dan de andere leraren. Hij kan te weten komen hoe zijn leerlingen voelen, wat ze bezighoudt, wat ze kunnen en durven, welke creativiteit en vaardigheid ze ontwikkelen, enz. Hij kan via observatie, via de interactie met de leerlingen tijdens de individuele begeleiding en via de bespreking van hun werkstukken en hun leerprocessen belangrijke informatie over hen verzamelen. Die informatie is de basis waarop de leerling uiteindelijk beoordeeld kan worden. Het is aangewezen dat deze beoordeling regelmatig en in overleg met de leerling gebeurt.

Omwille van de specificiteit van de kennis, de vaardigheden en attitudes die tijdens de lessen PO bij de leerlingen worden ontwikkeld, is het erg belangrijk dat de leerkracht PO over de informatie uit de leerlingenevaluatie communiceert met de andere leraren, bijvoorbeeld tijdens klassenraden. Zijn informatie kan namelijk erg relevant zijn bij de verdere begeleiding of oriëntering van leerlingen in hun verdere schoolloopbaan (studierichting, opleiding, enz.). De vakleraar is ook vaak de ontdekker van een bijzondere aanleg of talent bij de leerling. Leerlingen met bijzondere muzische talent moeten daarop aangesproken worden en kunnen uitgedaagd worden met een aanbod op maat. Bovendien zal de leerkracht PO door zijn 'eigen kijk' op de leerling bepaalde informatie die anderen over een leerling aanbrengen kunnen bevestigen of nuanceren.

Leerplannen van het VVKSO zijn het werk van leerplancommissies, waarin begeleiders, leraren en eventueel externe deskundigen samenwerken.

Op het voorliggende leerplan kunt u als leraar ook reageren en uw opmerkingen, zowel positief als negatief, aan de leerplancommissie meedelen via e-mail (leerplannen.vvksso@vsko.be) of per brief (Dienst Leerplannen VVKSO, Guimardstraat 1, 1040 Brussel).

Vergeet niet te vermelden over welk leerplan u schrijft: vak, studierichting, graad, nummer.

Langs dezelfde weg kunt u zich ook aanmelden om lid te worden van een leerplancommissie.

In beide gevallen zal de Dienst Leerplannen zo snel mogelijk op uw schrijven reageren.

4 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN IN VERBAND MET UITRUSTING EN DIDACTISCH MATERIAAL

De doelstellingen van Plastische opvoeding kunnen maar worden gerealiseerd mits er een lokaal beschikbaar is met een minimum aan uitrusting en accommodatie. In een eigen vaklokaal verlopen de lessen vlotter, men spaart tijd en moeite en een sfeervol lokaal geeft extra motivatie.

Hieronder worden de minimumvereisten van de accommodatie beschreven.

De wenselijke accommodatie staat cursief.

Het lokaal waar Plastisch opvoeding gegeven wordt moet

- 1 ruim zijn. De leerling moet ruimte hebben om zich beeldend te uiten. Ook is er ruimte nodig voor de individuele begeleiding en volgens opdracht voor het herschikken van de tafels.
- 2 over voldoende natuurlijk licht beschikken
met enkele verplaatsbare klemspots.
- 3 over grote onderhoudsvriendelijke tafels beschikken.
- 4 een ruim bord (voor bordschetsen) bevatten met een wit gedeelte voor projecties en het presenteren van beeldmateriaal zoals leerlingenwerk (bij klassikale evaluaties), reproducties, illustraties, didactische platen e.a.
- 5 een ruime spoelbak met meerdere kranen bevatten.
- 6 een pc met internetaansluiting, scanner en printer (mits zuinig gebruik) ter beschikking hebben.
- 7 *de pc moet software programma's voor beeldbewerking bevatten en projectiemogelijkheden en multimedia materiaal moet door de leraar aangewend kunnen worden op school.*
- 8 over voldoende *aangrenzende* bergruimte beschikken:
 - voor het bergen van het aanvullend materiaal van de school (grote bussen verf, - snijmessen, linomesjes e.a.)
 - *voor het bergen van het persoonlijk materiaal van de leerlingen*
 - met open rekken om onafgewerkt ruimtelijk werk van de leerlingen te plaatsen
 - met schuivenkasten voor het bergen van de voorraad groot tekenpapier.
- 9 moet beschikken over afvalbakken om te sorteren; papier, pmd, plasticen restafval ...
- 10 beschikken over een klasbibliotheek met een minimum aan vakliteratuur, cd-roms, dvd's, kunstreproducties e.a.
- 11 *beschikken over een tv en digitale camera.*
- 12 beschikken over presentatie en tentoonstellingsmateriaal (prikwand, kaders, sokkels e.a.) voor het vaklokaal en er buiten (meerdere plaatsen in het schoolgebouw).

Uit respect voor het leerlingenwerk en voor de uitstraling van het vak wordt het leerlingenwerk veelvuldig getoond.

In de vakgroep worden afspraken gemaakt in verband met het persoonlijk materiaal van de leerling: bv. tekenfard met tekenblok en werkschrift (procesmap of logboek), doos met schildersgerief, kleurtjes, pastels, stiften ...

5 BIBLIOGRAFIE

Boeken over het didactisch proces van de beeldtaal

- Boermans, B., Oudsen, H., *Kijk op ruimte*, Lambo, 978.90.74119.63.4, (deel 1 en 2), 2007
- Boermans, B., De Graaf, J., *Plat vorm*, Lambo, 978.90.77318.27.5, 2006
- Ephameron, *Love/pain*, Bries – Antwerpen, ISBN 90-76708-39-8, 2006 (ondersteuning grafische beeldtaal)
- Hutton-Jamieson, I., *Kleurpotloden*, Gaade – Veenendaal, ISBN 90 6017 638 3, 1987 (adviezen voor materiaal en techniek)
- Rodwell, J., *Aquarel in al zijn aspecten*, Cantecleer, ISBN 90 213 0387 6, 1989
- Labrusse, R., de Chasse, E., *Henri Matisse /Ellsworthy Kelly*, Gallimard Centre Pompidou, ISBN 2 07 011715 4, 2002 (tekeningen over planten)
- Couprie, K., Louchard, A., *In de tuin*, Lannoo, ISBN 90 209 5581 0, 2004
- Couprie, K., Louchard, A., *Tout un monde*, Lannoo, ISBN 2-84420-063-X, 2001
- Cornelis, E., *Max op visite*, Davindsfons/infodok, ISBN: 978 90 5908 234 2, 2007 (leren tekenen met kunstenaars)
- Todd Beam Marie, *Grenzeloos creatief*, Cantecleer, ISBN: 90 213 33309
- Eger O Arther, *Tekst in beeld*, Cantecleer, ISBN:90 213 04155

Inspiratiebronnen/kunstboeken

- Boermans, B., *Beeldende begrippen*, Lambo, ISBN: 90.77318.16.X (incl. cdrom), 2004
- den Hertog, M., Van Doorn, M., *Kunst/actief*, Lambo, ISBN: 978.90.74119.44.3, 2007
- *Tekenen in zicht*, ISBN: 978.90.74.119.580, Lambo
- Fraser, T., Banks, A., *Kleurenleer*, Librero, ISBN: 90.5764.583.1, 2004
- *Vorm in de schilderkunst*, ISBN:90-213-3515-8, Cantecleer
- *Kleur in de schilderkunst*, ISBN: 90-213-3631, Cantecleer
- *Perspectief en ruimte*, ISBN: 90-213-3668-5, Cantecleer
- Grosenick, U., Burckhard, R., *Art Now*, Taschen, ISBN: 3-8228-4093-9, 2005
- Elias, W., *Aspecten van de beeldende kunst na 45*, Snoeck, ISBN: 90-5349-581-9, 2005
- Van Beek, De Bont, Oversteyns, *Uit de kunst 1 en 2* (CD's), Wolters Plantyn, ISBN 90 301 8602 X , 2005
- Van Haesebrouck, Mullens, Pagnaer, *De taal van de kunst* (CD), de Boeck, ISDN:90 455 1162 2, 2004
- De Deygere, Ducheyne, Van Damme, *Kunst & CO*, Pelckmans, ISBN: 90 289 30841, 2004

Tijdschriften

Bij de hand, vakblad voor onderwijs in beeldende technieken, Initialedia BV, Postbus 21040, 3001 AA Rotterdam

<H>ART, verschijnt driewekelijks. Marc Ruyters Partner Press, Over hedendaagse kunst in België en omgeving, www.kunsthart.org

Digitale informatie

Informatie via multimedialkanalen zoals cd-rom, dvd, het internet ... is zo uitgebreid en groeit nog gestaag. Daardoor is een accurate opsomming bijna onmogelijk en morgen achterhaald.

Hier enkele belangrijke sites:

<http://plastischeopvoeding.vvksso.be>

Hier vind je naast nuttige informatie over leerplannen, pedagogische begeleiding, belangrijke URL's, e.a ook didactisch lesmateriaal en inspirerend leerlingenwerk.

musea, gateways naar kunst

www.kunstbus.nl

www.museumsite.be

www.wwar.com

www.dekunsten.net

Overheidsinformatie:

www.canoncultuurcel.be

www.ingebeeld.be

www.cultuurnet.be

Dvd en cd-rom zijn niet meer weg te denken uit het onderwijs en zeker niet uit de les PO. Ook op het internet kan men zowel specifieke kunstenaars en/of hun werk opzoeken.

Het is praktisch en raadzaam een lijst samen te stellen aan de hand van eigen zoekwerk. Ook de bronnen waar de leerlingen hun informatie vandaan halen zullen hier aanvullend werken.

BIJLAGEN

1 Lijst van de vakgebonden eindtermen Plastische opvoeding

1.1 Waarnemen

De leerlingen kunnen

- 1 gericht kijken en hun kijkervaring toetsen aan reeds verworven kennis, vroegere ervaringen of eigen fantasie
- 2 de functies van aangeboden beeldtaal waarnemen en vergelijken
- 3 verschillende beeldaspecten identificeren
- 4 een eenvoudige interactie tussen beeld en geluid in de media en mediakunst waarnemen en begrijpen.

1.2 Vormgeven

Lijn

De leerlingen kunnen

- 5 onder begeleiding verschillende methoden en technieken functioneel gebruiken
- 6 hun gedachten en ideeën door middel van een schets vastleggen

Kleur

De leerlingen kunnen

- 7 onder begeleiding kleuren op expressieve, impressieve en symbolische wijze toepassen

Vorm

De leerlingen kunnen

- 8 onder begeleiding vormsoorten, vormrelaties, vormvariaties, vormconcepten en vormfuncties zowel twee- als driedimensioneel toepassen in hun eigen beeldend werk

28 Vormgeven

De leerlingen kunnen

- 9 onder begeleiding tot een expressieve weergave komen waarbij de beeldaspecten, de techniek en de materialen op een verantwoorde wijze in hun persoonlijk werk worden geïntegreerd en streven hierbij naar originaliteit en authenticiteit

1.3 Verwoorden

De leerlingen kunnen

- 10 hun persoonlijke mening geven over diverse beeldende creaties uit verschillende culturen en belangstelling opbrengen voor beeldende creaties, zowel traditionele als nieuwe, met inbegrip van deze buiten hun eigen culturele leefwereld
- 11 verwoorden dat hun visuele beleving beïnvloed wordt door stemming, voorkeur of vooroordeel
- 12 de grote diversiteit van beeldcreaties aanwijzen en de doelgerichtheid en eventuele consumptiegerichtheid ervan verwoorden
- 13 vertellen over het actuele gebeuren in de beeldende kunst in de ruime zin
- 14 hun eigen beeldend werk naar inhoud en vorm toelichten

1.4 Attitudes

De leerlingen

- 15* leren zich kritisch opstellen ten opzichte van eigen werk en dat van anderen en om kritische bedenkingen ten aanzien van hun creatieve uitingen te aanvaarden en te verwerken
- 16* leren diverse culturele informatiebronnen uit hun omgeving te raadplegen
- 17* leren bij het groepswork hun solidariteit tonen om de eigen inbreng af te stemmen op de kwaliteit van het geheel
- 18* leren zich expressief uiten

* Met het oog op de controle door de inspectie werden de attitudes met een asterisk (*) aangeduid.

3 Leerlijnen in de (meest voorkomende) beeldaspecten

Beeldaspecten	Lijn	Vorm	Compositie	Kleur	Licht	Ruimte
Eerste	Punt	Vormsoorten:	Schikking:	Kleurtonen	Licht/donkercontrast	Ruimtesuggestie:

graad	Lijnsoorten: rechte, gebroken Lijndiktes Lijngevoeligheid Arcering Textuur	- grondvorm - fig./non-figuratief - geometrisch/organisch - realistisch/gestileerd - sym./asymmetrisch Vormrelaties/vormvariaties Vormverhoudingen Vlak en ruimtelijk Silhouet	- papiermaat/richting - voor/achter - hoog/laag Statisch/dynamisch Symmetrisch/asymmetrisch Ritmische ordening Vlak en ruimtelijk	Kleurverzadiging Kleurlichtheid Additieve kleurmenging Partitieve kleurmenging Subtractieve kleurmenging Primaire kleuren Secundaire kleuren Kleurcontrasten: - Warm/koud contrast - Licht/donkercontrast Expressief kleurgebruik Complementair contrast	Licht- en schaduwwerking Eigen schaduw/slagschaduw	- afsnijding - overlapping - voor-en achtergrond - groot-klein - hoog-laag - gedetailleerd-vaag Horizon Ruimtelijke realisaties Standpunt (U) Lijnperspectief: 1 vluchtpunt
Tweede graad	Autonome lijn Contourlijn Lijnkarakters: gevoelig, nerveus Arcering (U) Textuur (U)	Open/gesloten Enkel/samengesteld Vormfuncties Vormcontrasten: pos./negatief Restvorm Geometrische vorm(U) Patroon	Centrale compositie Diagonale compositie Driehoekscompositie Vlak en ruimtelijk (U) Contrast: - veel/weinig - kleur/vorm	Tertiaire kleuren Kwantiteitscontrast Monochromie/polychromie Aardkleuren Pastelkleuren Symbolisch kleurgebruik Kleurenpsychologie	Direct, indirect licht Sfeerlicht	Ontmanteling v. volumes Componeren m. volumes
Derde graad	Lijngevoeligheid (U) Arcering (U) Texturen (U)	Silhouet (U) Patroon (U)	Driehoekscompositie (U) Richtingscompositie Overalcompositie	Kleurcontrasten - kleur tegen kleur - kwaliteitscontrast Functioneel kleurgebruik	Transparantie Spiegeling	Ruimte-innemend Ruimtedoorlatend Componeren m. volumes

4 Begrippenlijst

Deze lijst is een beknopte lijst van woorden en begrippen die voorkomen in het vak PO. Een aantal woorden is alleen maar gangbaar binnen de wereld van de beeldende kunsten. Een aantal woorden is algemener maar heeft binnen het vak een specifieke betekenis. Wij halen dan ook alleen betekenissen in deze context aan.

Veel begrippen zijn nauw met elkaar verbonden en kunnen naar ieders visie en in functie van de doelgroep geordend worden volgens thema, beeldaspect of materiaal. Hier werd de keuze gemaakt voor een alfabetische schikking omdat op die manier ieder begrip, zonder enige voorkennis, kan worden opgezocht.

→ ‘°...’ Het woord dat hierop (*cursief*) volgt, wordt elders in de lijst verduidelijkt.

Aanzicht (het)	Het aanzicht is de kant van het object waar je tegen aan kijkt vb het vooraanzicht, het zijaanzicht ...
Aardkleur (de)	Aardkleuren zijn bruine en groenachtige tinten, die doen denken aan de kleuren van de aarde (grond). De kleurstof is meestal afkomstig van klei aarde uit verschillende streken Men bekomt ze door menging van ° <i>secundaire kleuren</i>
Abstract	Zonder herkenbare voorstelling Zie ° <i>non-figuratief</i>
Abstraheren	Door de voorstelling los te laten en kleur, licht en vorm op een ongebruikelijke manier te gebruiken, verdwijnt de herkenbare werkelijkheid
Achtergrond (de)	Dat gedeelte van een ruimte waartegen figuren of voorwerpen geplaatst worden
Acrylverf (de)	(Synthetische) verf op basis van acryl Het verdunningsmiddel voor acrylverf is water (of een aangepast bindmiddel). Eenmaal gedroogd is acrylverf haast niet meer oplosbaar
Additieve (kleurvorming)	Menging van kleuren door licht, het optellen van verschillende gekleurde lichten (bv. de kleurstipjes bij kleurentelevisie)
Afdruk (de)	In de ° <i>grafiek</i> : het meest gebruikte woord voor het ° <i>beeld</i> dat met behulp van een drukvorm met inkt op papier (of ander materiaal) is overgebracht. 3/20 betekent de 3de afdruk van een oplage van 20
Afsnijding (de)	Afsnijding treedt op wanneer een deel van de voorstelling buiten de kaders van het werk valt
Afwerking (de)	Geheel van ° <i>details</i> van een werk dat ervoor zorgt dat het werk af is en gaaf
Aquarelverf (de)	Aquarelverf is oplosbaar in water en erg ° <i>transparant</i> . Verf op basis van fijnkorrelige ° <i>pigmenten</i> vermengd met Arabische gom e.a.
Arcering (de)	Techniek in de tekenkunst waarbij, met behulp van evenwijdig getrokken dunne lijnen, (licht-)schakeringen en ° <i>schaduw</i> en worden weergegeven Een arcering kan kruislings gebeuren en/of meebuigend met de vorm van het voorwerp waarop de schaduw aangebracht wordt

Assemblage	Een ruimtelijke collage, waarbij allerlei losse losse voorwerpen tot één geheel worden gecombineerd Samen vormen ze een nieuw beeld met een nieuwe betekenis
Atelier (het)	De werkplaats van een (beeldend) kunstenaar
Authentiek	Oorspronkelijk, oprecht, niet vervalst of nagemaakt
Beeld (het)	- Weergave, voorstelling van de ° <i>waargenomen</i> werkelijkheid (= van de werkelijkheid zoals je die ziet). - Het ° <i>driedimensionale</i> werk van een beeldhouwer - Een beeld dat alleen in de fantasie bestaat
Beeldaspect (het)	Zie° <i>beeldelement</i>
Beelddrager (de)	De ondergrond waarop een ° <i>tweet dimensionaal</i> ° <i>beeld</i> is aangebracht, zoals papier, doek....
Beeldelementen (de)	De elementen waaruit een beeld is opgebouwd: Lijn, vorm, compositie, kleur, licht en ruimte zijn de voornaamste beeldelementen
Beeldende kunstenaar (de)	Kunstenaar die zich toelegt op het maken van ° <i>authentieke</i> werken van ° <i>beeldende kunst</i> , bv. een schilder, een beeldhouwer....
Beeldende kunst (de)	Verzamelnaam voor kunstvormen die een zichtbaar kunstwerk doen ontstaan
Beeldende middelen (de)	Alle middelen die gebruikt worden om een ° <i>twee- of driedimensionaal</i> beeld te maken Er zijn twee hoofdgroepen: de ° <i>beeldelementen</i> en het materiaal met de hanteringwijze (= wat je doet met het materiaal, hoe je dat materiaal hanteert)
Beeldmerk (het)	Kenteken, vaak gebruikt door bedrijven en verenigingen, dat alleen uit een beeld bestaat
Bister (het)	Inkt gemaakt van gebrande notenbolster (de bolster = de buitenste laag, de dikke schil) die verdund wordt met water (meestal in bruine tinten)
Blikvanger (de)	Onze blik wordt gericht naar een bepaald punt in het beeld. Een kunstwerk kan bewust zo opgebouwd zijn dat alle aandacht naar één punt gericht is
Boetseren	Vormen kneden uit klei of ander kneedbaar materiaal
Canvas (het)	Zie ° <i>doek</i>
Collage (de)	Techniek waarbij tekst en beelden uit de context gehaald worden en samengevoegd worden tot een nieuw geheel
Collectie (de)	Verzameling van (kunst)voorwerpen die al dan niet samenhangen
Complementair contrast (het)	Wordt gevormd door twee kleuren, die tegenover elkaar in de kleurencirkel liggen
Compositie (de)	De ordening van een kunstwerk De delen worden tot één geheel samengebracht volgens een bepaalde orde

Contour (de)	De omtrek, omtreklĳn rond een vorm
Contrast (het)	Een tegenstelling of groot verschil tussen twee elementen Dat kan een tegenstelling in onderwerp, in maat, in kleur, in vorm, in materiaal... zijn
Creatief	Vindingrijk, oorspronkelijk, fantasievol Een kunstenaar is creatief: hij vindt in de kunst altijd een nieuwe manier om zich uit te drukken; hij ziet de dingen ook op zijn eigen manier.
Cultuur (de)	De beschaving, de verfĳning van een bepaald volk of tijd op geestelijk en zedelijk vlak
Dégradé (de)	De overgang van licht naar donker, kleurovergang Die wordt verkregen door arcering bij het tekenen of door transparante lagen bij het schilderen
Detail (het)	Klein onderdeel, fijne bijzonderheid van een geheel
Direct licht	Zie ° <i>licht</i>
Diffuus (licht)	Bij diffuus licht is er geen duidelijke lichtbron aanwezig. Er zijn geen duidelijke schaduwen
Doek (het)	- Het weefsel waarop een schildering kan worden geschilderd. - Ook schilderslĳnnen, ° <i>canvas</i>
Doorzichtig	Zie ° <i>transparant</i>
Drager (de)	De ondergrond zelf waarop getekend of geschilderd wordt (papier, hout, enz.)
Driedimensionaal	Ruimteliĳk met drie dimensies (afmetingen): hoogte, breedte en diepte
Dynamisch	- Vol energie, beweging, kracht - In tegenstelling tot ° <i>statisch</i>
Eigen schaduw (de)	Zie ° <i>schaduw</i>
Ellips (de)	Ovaal, verkorte cirkel
Esthetisch	Volgens de regels van de esthetiek (= leer van wat mooi is) Het woord wordt meestal gebruikt om aan te geven dat iets getuigt van goede smaak
Evaluatie (de)	Beoordeling van de waarde of de kwaliteit, bijvoorbeeld van een kunstwerk of van een georganiseerde activiteit
Evenwĳdig	Met dezelfde richting, overal even ver van elkaar verwijderd
Experimenteren	Uitproberen, beproeven
Expositie (de)	Zie ° <i>tentoonstelling</i>

Expressie (de)	- De zeggingskracht, de uitdrukingskracht van een kunstwerk - Uitdrukking van het gevoel - Een manier (in woord, in dans, enz.) om je uit te drukken
Expressief kleurgebruik (het)	Het uitdrukken van emoties in kleuren
Fantasie (de)	Verbeelding
Figuratief	Term waarmee aangegeven wordt dat een kunstwerk de werkelijkheid herkenbaar voorstelt Dit wil niet zeggen dat figuratieve kunst de werkelijkheid precies afbeeldt
Figuur (de)	Gestalte, vorm
Formaat (het)	Geheel van afmetingen (hoogte, breedte en diepte) die te maken hebben met de vorm van een voorwerp
Functioneel kleurgebruik	De kleurtoepassing heeft een functie, doel, herkenbaarheid vb elektriciteitskabels
Galerie (de)	Plaats voor de °tentoonstelling en verkoop van beeldende kunst
Gelaagd (schilderen) (het)	Schilderen in verschillende op elkaar liggende lagen, waarbij de onderste lagen minder gedetailleerd en in kleur minder verschillend zijn
Geometrische vormen -volumen	Meetkundige vormen, zoals vierkant, driehoek, cirkel... Meetkundige lichamen, zoals kubus, bol, cilinder...
Glazuur (het)	Glasachtige stof op aardewerk dat zijn uitzicht verkrijgt door het bakken op hoge temperatuur in een pottenbakkersoven
Graffiti (meervoud)	Met spuitbus of viltstift op muren, monumenten e.d. aangebrachte opschriften en tekeningen
Graficus de	Iemand die (vanuit zijn beroep) °grafiek vervaardigt
Grafiek (de)	Verzamelnaam voor alle °tweedimensionale beelden die met behulp van druktechnieken bekomen worden
Grondvorm (de)	Wanneer we steeds verder vereenvoudigen, komen we uit bij de grondvorm (ook basisvorm genoemd) Meestal is dit een eenvoudige °geometrische vorm (vierkant, cirkel, driehoek).
Guts (de)	Beitel met een holle bek In kleine uitvoering gebruikt bij het maken van °houtsnede
Harmonie (de)	De evenwichtigheid Een evenwichtige compositie wordt ook wel harmonieus genoemd omdat alle elementen met elkaar in evenwicht zijn en niet botsen
Horizon (de)	Gezichtseinder: de schijnbare lijn in de verte waar de lucht en het aardoppervlak elkaar raken.. De horizon ligt altijd op de °ooghoogte van de kijker

Houtskool (de)	Materiaal om mee te tekenen, gemaakt van totaal verbrande maar niet uiteengevallen takken, meestal van lindehout
Houtsnede (de)	De afdruk van een in hout uitgesneden voorstelling in reliëf
Imitatie (de)	- Navolging, nabootsing - Onechte nabootsing, vervalsing
Inch (de)	Engelse duim, lengtemaat van 2,54 cm. Deze maat wordt vaak gebruikt bij het digitaliseren van beelden
Impressionistisch kleur-gebruik (het)	Snel en schetsmatige kleurtoepassing Maakt een vluchtige niet gedetailleerde indruk
Indirect licht	Zie °licht
Inspiratie (de)	De ideeën van een kunstenaar die leiden tot een kunstwerk
Interieur (het)	De inrichting van een huis of kamer
Kalligrafie (de)	De kunst van het mooi schrijven Ontstaan in Japan en China
Kapitaal (de)	Hoofdletter, ook bovenkast in de typografie genoemd
Karikatuur (de)	Afbeelding van een mens met overdrijving van eigenschappen, vormen of details
Keramik (de)	Uit klei gevormde voorwerpen die eerst gedroogd en dan gebakken worden
Kikvorsperspectief (het)	Vanuit een laag standpunt opkijken naar de dingen
Klei (de)	Sterk samenhangende, kneedbare organische grondsoort, gebruikt als materiaal om mee te boetseren
Kleur (de)	Kleur is een visuele ° <i>waarneming</i> , ontstaan door de straling van licht. Wit licht (zonlicht) bevat alle kleuren. Wanneer licht op een voorwerp valt, dan slorpt het oppervlak van dat voorwerp een aantal van de lichtgolven op. Slechts enkele golven worden weerkaatst en die zorgen ervoor dat we de kleur van het voorwerp zien. Iedere kleur heeft drie dimensies of variabelen, (eigenschappen), nl. de kleurtoon, de kleurlichtheid en de kleurverzadiging.
Kleurcontrast (het)	Tegenstelling, verhouding tussen twee (of meerdere) kleuren
Kleurencirkel (de)	Rangschikking van de opeenvolgende kleuren van het spectrum in een cirkel (Het spectrum: het geheel van kleuren verkregen door de breking van het licht vb als licht door een glazen prisma schijnt of bij een regenboog.)
Kleurenpsychologie	Leer van de uitwerking van kleur op de gemoedstoestand
Kleurperspectief (het)	Het gebruik van warme kleuren vooraan en koude kleuren achter-aan Warme kleuren vooraan dringen zich aan de kijker op, koude kleuren achter-aan lijken terug te wijken.

Kleurlichtheid helderheid	De lichtwaarde die aangeeft of een kleur licht of donker is. De heldere kleuren weerkaatsen het meeste licht. Geel is een helderder kleur dan paars omdat geel meer licht weerkaatst
Kleurtoon (de)	Het chromatische aspect (= het kleuraspect) van een kleur De kleurtoon verwijst naar de eigenlijke naam van een kleur
Kleurstof (de)	Kleurgevende stof welke oplosbaar is in water. De lichtechtheid van kleurstoffen in verf of inkt is slecht tot matig. Wordt vaak gebruikt bij het verven van textiel (batik)
Kleurverzadiging	De kleurzuiverheid van een kleur De mate waarin een kleur vrij is van een achromatische component (wit, grijs, zwart) bepaalt de mate van verzadiging
Koloriet (het)	Kleurgeving, het effect dat alle kleuren van een schilderij samen oproepen
Kwaliteitscontrast (het)	Het contrast tussen heldere, verzadigde kleuren en matte, troebele (troebel = onzuiver, vuil) kleuren Kwaliteitscontrast drukt men uit in de term verzadiging, die bepaald wordt door de hoeveelheid pigment (= poedervormige kleurstof) in de verf. Licht rose, bijvoorbeeld, is minder verzadigd dan primair rood
Kunstbeschouwing (de)	Het aandachtig bekijken van, of nadenken over, de gebruikte beeldende middelen of over de tijd van ontstaan, achtergronden en bedoeling van de maker van een kunstwerk
Landschap (het)	Afbeelding waarop de weergave van een landelijke omgeving het hoofdonderwerp is o.a. zeezicht, stadszicht
Licht	Het natuurverschijnsel dat de voorwerpen zichtbaar maakt, hetzij afkomstig van de zon of een ander hemellichaam, hetzij van een brandend voorwerp ⇔ duisternis Valt het licht rechtstreeks op een vorm, dan spreekt men van ° <i>indirect licht</i> . Bij indirect licht zijn de schaduwen zachter
Licht-donkercontrast	Wanneer licht en donker tegenover mekaar geplaatst worden
Lijn (de)	Eén van de belangrijkste beeldaspecten Meestal is de lijn de aanzet (het begin) voor een tekening of schilderwerk. De manier waarop de lijnen geplaatst zijn, bepaalt de hele tekening De voornaamste eigenschappen die een lijn kan bezitten zijn: lijnsoort (recht, bibberig, vloeiend...), lijnvoering (strak en scherp, zacht en gevoelig, eentonig...), lijndikte, omtreklijn, lijnrichting, arcering ...
Lijnperspectief (het)	Een constructie om lijnen en vlakken weer te geven zoals onze ogen gewend zijn de werkelijkheid te zien
Lijntekening (de)	Tekening die alleen opgebouwd is uit lijnen
Lijnvoering (de)	Manier waarop in een beeld de lijnen zijn getrokken of aangezet (strak en scherp, zacht en gevoelig, eentonig ...)

Lineair	Lijnvormig Bestaande uit lijnen
Linosnede (de)	Hoogdruk In linoleum gesneden voorstelling in reliëf of afdruk daarvan
Logo (het)	Uit letters en/of beelden bestaand ° <i>beeldmerk</i>
Luchtperspectief (het)	Dieptewerking door het nabootsen van het natuurverschijnsel dat de atmosfeer in de verte wazig wordt ° <i>Details</i> en ° <i>contouren</i> vervagen en verdwijnen aan de ° <i>horizon</i> in een lichte, blauwachtige waas
Mal (de)	Gietvorm Een mal kan ° <i>twee- of driedimensionale beelden</i> opleveren en wordt in principe meerdere malen gebruikt en levert dan gelijke (identieke) beelden op
Materiaaluitdrukking	Het nabootsen van hout, stof en glas...
Metafoor (de)	Stijlfiguur (= een bijzondere uitdrukking) waarbij een begrip vervangen wordt door een beeld
Mobile (de, het)	Voorwerpen die met draad, snoer of dunne staafjes met elkaar verbonden zijn en al hangend in evenwicht blijven. Door aanraking of luchtstroming (wind, bv.) beginnen ze te draaien. Al zwevend geven ze een steeds wisselend beeld van vlakken, kleuren en figuren
modelleren	Boetseren, in vorm brengen
Monochroom	In één kleur Uitgevoerd in schakeringen (= kleine verschillen) van één kleur
Motief (het)	Een figuur of vorm die herhaald wordt
Negatief (het) (de negatieve vorm)	De restvorm als men het te tekenen of te schilderen voorwerp wegdenkt
Non-figuratief	Zie ° <i>abstract</i>
Nuance (de)	° <i>Schakering</i> , kleurspeling, tint, klein kleurverschil
Object (het)	Het voorwerp
Oliepastels (meervoud)	Pastels met olie als bindmiddel
Onderkast (de)	Gewone, kleine letter (geen hoofdletter)
Onderschildering (de)	Eerste aanzet (= begin) voor een schilderij, waarbij enkel hoofdvormen en kleurvlakken in een beperkt aantal kleuren worden aangebracht
Ontwerp (het)	De visualisering van een idee
Ooghoogte (de)	Het standpunt van de kunstenaar wordt bepaald door de hoogte waarop zijn ogen zich bevinden op het moment dat hij zijn werk maakt, de ooghoogte

Oogpunt (het)	Denkbeeldig punt dat zich recht voor je op de ° <i>ooghoogte</i> bevindt
Open compositie (de)	Bladschikking die niet in een (geometrische) vorm gevangen zit
Organisch	Organische vormen: vormen zoals we ze uit de natuur kennen
Origineel	<ul style="list-style-type: none"> - Oorspronkelijk, nieuw wat de inhoud betreft, nog niet door iemand anders bedacht of gemaakt - Het origineel: geen kopie, maar het oorspronkelijke werk
Overlapping (de)	Wanneer mensen, dieren en/of voorwerpen achter elkaar geschoven worden (ze bedekken elkaar dan dus gedeeltelijk).
Palet (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Een (ovale) plank of plaat om verf op te mengen - Het kleurgebruik dat kenmerkend is voor een bepaalde schilder
Partitieve (kleurvorming)	<p>De te mengen kleuren worden in heel kleine kleurvlakjes naast elkaar geplaatst</p> <p>De menging gebeurt dan visueel, in ons oog</p>
Passe-partout (het)	<p>Kader van karton of papier die over een afbeelding wordt gelegd om die passend te maken in de lijst.</p> <p>Geeft het werk wat ademruimte</p> <p>Gebruikt om werken te presenteren</p>
Pastel (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Tekenkrijt gemaakt van °<i>pigmenten</i>, gemalen krijt en een bindmiddel - De tekening die met behulp van dit tekenkrijt is vervaardigd. - Pastelkleur: zachte, matte, gedempte kleur
Patroon (het)	Decoratieve vorm die toelaat een tekening regelmatig te herhalen
Permanente evaluatie (de)	een beoordeling doorheen het ganze schooljaar, ook tijdens de les
Perspectief (het)	<p>Dieptewerking of het suggereren van een vergezicht</p> <p>De kunst om voorwerpen op een plat vlak af te beelden</p>
Pigment (het)	Kleurstof die opgelost wordt in vloeistof en verf of inkt oplevert
Pixel	<p>Beeldpunt</p> <p>Ieder beeld (foto, tekening, TV beeld) is opgebouwd uit beeldpunten</p>
Plakkaatverf	<p>Zeer dikke dekkende waterverf</p> <p>= gouache</p>
Plasticiteit (de)	<p>Ruimtelijkheid, de diepteverwerking en de °<i>suggestie</i> van massa in een tweedimensionaal beeld.</p> <ul style="list-style-type: none"> - het plastisch zijn-kneedbaarheid - de beeldende kracht
Plattegrond (de)	Afbeelding op schaal van het grondvlak van een ruimte (een plaats, een gebouw, enz.) of een deel daarvan
Polychroom	Veelkleurig, uitgevoerd in verschillende kleuren

Portret (het)	°Twee- of driedimensionale afbeelding van het gezicht van een (werkelijk) persoon
Potlood (het)	Er zijn heel wat verschillende potloden. Het voornaamste verschil zit echter in de hardheid van de stift De stift is hoofdzakelijk samengesteld uit grafiet en klei. H= hard, B=zacht. Een potlood van gemiddelde hardheid (HB) wordt het meest gebruikt. Met een hard potlood trekt men heel dunne lijnen; zachte potloden worden vooral gebruikt om donkere vlakken te vullen, om te schaduwen en om indien nodig zware °contourlijnen te zetten
Primaire kleuren	Kleuren waarvan men uitgaat voor het mengen, ofwel additief (de lichtkleuren), ofwel subtractief (de mengkleuren) Bij additieve kleurmenging zijn dit rood, groen en blauw (TV, PC, belichting...). Bij subtractieve menging zijn dit cyaan, magenta en geel (schilderen, drukken ...).
Profiel	Zijaanzicht van een portret
Proportie (de)	Verhouding Afmeting
Realistisch	Naar de werkelijkheid
Reflectie (de)	Weerkaatsing, bijvoorbeeld van licht op een oppervlak
Reliëf (het)	- Uitspringend beeldwerk - De natuurlijke oneffenheid van een oppervlak (bv. in aardrijkskunde: de oneffenheid van het aardoppervlak)
Resolutie	Eenheid van de scherpheid van een beeld, uitgedrukt in aantal lijnen of beeldpunten (pixels per inch of centimeter)
Restvorm (de)	De °negatieve vorm die de eigenlijke vorm omsluit
Ritme (het)	Wanneer de vormen steeds wisselend worden gebruikt. Wanneer vormen op een regelmatige manier terugkomen, is er sprake van herhaling, zowel bij 2- als 3-dimensionale vormgeving.
Ritmisch en monotoon	Eigenlijk hebben we hier te maken met het beeldaspect herhaling. Afhankelijk van de manier waarop vormen, kleuren en dergelijke herhaald worden, noemen we dit ritmisch of monotoon. (monotoon = altijd hetzelfde zodat het saai wordt)
Ruimtelijk	Een werkelijk of een denkbeeldig gevoel van ruimte In een tweedimensionaal beeld is ieder ruimtelijk effect denkbeeldig (°suggestie)
Scannen	Een beeld, tekst (of streepjescode) optisch lezen
Scanner	Elektronisch apparaat waarmee op papier gedrukte tekst of afbeeldingen worden omgezet in digitale informatie die kan worden opgeslagen en bewerkt in de computer

Schaduw (de)	Schaduw ontstaat door belichting en geeft volume aan het voorwerp - Eigen schaduw : het donkere gedeelte van een lichaam of vlak dat slechts zwak of helemaal niet verlicht wordt - Slagschaduw : de schaduw die op de ondergrond of achtergrond geworpen wordt van een voorwerp dat door licht beschenen wordt
Schakering (de)	Verscheidenheid van een bepaalde kleur
Schets (de)	Eerste, voorlopige en nog niet uitgewerkte versie van een werk
Schetsen	Tekenen met een vlotte lijn
Secundaire kleuren	Kleuren die ontstaan zijn door menging van twee en slechts twee primaire kleuren
Sfeerlicht	Licht geeft altijd een bepaald effect, roept een bepaalde sfeer op Het licht en de schaduwen kunnen hard en direct zijn of zacht Er kunnen zware, brede schaduwen zijn...
Silhouet (het)	Wanneer de werkelijke vorm afgebeeld wordt als één donker vlak (zoals de schaduwvorm van het voorwerp)
Sjabloon (het)	Uitgesneden vorm die ons toelaat een motief veelvuldig te herhalen
Skelet (het)	Constructie (meestal in hout) waarrond een beeldhouwwerk opgebouwd wordt
Spatel (de)	Strijkmes Lepel e.d. met plat, bot uiteinde om mee te smeren, schrapen
Spiegeling (de)	Spiegelbeeld of teruggekaatst beeld. Weerkaatsing van een lichtbron op een oppervlak, bv. de zon op het wateroppervlak
Standpunt (het)	- De visie die de kunstenaar op het onderwerp van zijn voorstelling had - De werkelijke plaats van waaruit de kunstenaar naar zijn onderwerp heeft gekeken Het standpunt van de maker van een tekening, schilderij of ander werk bepaalt wat de kijker zal zien
Stapelning (de)	Wanneer mensen, dieren en voorwerpen in de ruimte boven elkaar afgebeeld worden
Statisch	- Zonder beweging, rustig, in evenwicht - In tegenstelling tot ° <i>dynamisch</i>
Stereotiep	Zonder veel fantasie of originaliteit
Stileren	Vereenvoudigen, vervormen (uitbeelden in vereenvoudigde of zui-vere vorm)
Stilering	Door vereenvoudiging en door weglating van details komen tot de belangrijkste kenmerken van de vorm

Stilleven (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Een opstelling van (levenloze) dingen - Een tekening of schilderij van een dergelijke opstelling
Strijklicht (het)	Vorm van belichting waarbij de lichtbaan onder een zeer schuine hoek op een oppervlak valt
Structuur (de)	De opbouw van iets. De opbouw van een schilderij kan je zien maar de opbouw of structuur van een gebouw niet altijd. De structuur van iets zit vaak aan de binnenkant en is dus verstopt voor het oog Verwar niet met ° <i>textuur!</i>
Subtractieve (kleurvorming) (de)	Delen van het licht worden geabsorbeerd door de materie waaruit het oppervlak bestaat. Het onttrekken, aftrekken van kleuren door ze voor of over elkaar te plaatsen Bij het schilderen hebben we altijd te maken met subtractieve kleurmenging doordat we kleur onttrekken aan het oppervlak als we er een kleur op aanbrengen
Suggestie (de)	Techniek om bij de kijker de schijn van werkelijkheid op te roepen. Wat afgebeeld is, lijkt dus echt Door naar de afbeelding te kijken denk je aan iets. (kan ook iets anders zijn dan de werkelijkheid)
Suggestief	Suggestie inhoudend, een bepaalde soort van beelden oproepend
Symbolisch kleurgebruik (het)	Een kleur die symbool staat voor een bepaald begrip De kleuren krijgen een diepere betekenis
Symmetrie (de)	<ul style="list-style-type: none"> - Evenwichtige en harmonische verhouding - Een zodanige opstelling dat die door een denkbeeldige lijn in twee helften verdeeld kan worden die elkaars spiegelbeeld zijn - Tegenovergestelde van asymmetrie
Tentoonstelling (de)	(Ook expositie): opstelling van (kunst)voorwerpen , toegankelijk voor publiek
Tertiaire kleuren	Kleuren die samengesteld zijn uit drie primaire kleuren, twee secundaire kleuren of één secundaire kleur met de daarin niet voorkomende primaire kleur
Textuur (de)	Het uitzicht van voorwerpen en van beelden Een beeld kan ruw of glad gepolijst zijn, het kan grof en bobbelig of geboetseerd zijn De textuur van een beeld geeft het beeld zeggingskracht mee, ze roept een bepaalde sfeer op
Thema (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Onderwerp of idee waaraan in een werk vorm wordt gegeven. - Zie °<i>motief</i>
Tint (de)	Klein kleurverschil, nuance Kleurtinten hebben alles te maken met een kleurschakering, vb. een geelachtig groen
Toon (de)	De eigenlijke naam van de kleur bv. blauw, groen, cyaan magenta ..

Transparant	Doorschijnend, zodat men een daarachter geplaatst voorwerp of aangebrachte kleur kan zien
Tweedimensionaal	- Met twee dimensies, hoogte en breedte - Vlak, plat
Typografie	Vormgeving van gedrukte of nog te drukken teksten
Vervreemdend kleurgebruik (het)	Kleurgebruik dat onlogisch of niet voor de hand liggend is
Vlakverdeling (de)	Techniek van het plaatsen van vormen in een gegeven vlak
Vluchtlijn (de)	Lijn die naar het vluchtpunt loopt. (richting)
Vluchtpunt (het)	Punt waar de dieptelijnen (vluchtlijnen) bij een tekening in perspectief naartoe lopen. (is er maar één vluchtpunt, dan is het dat punt waar de kunstenaar naar kijkt op de ooglijn)
Vogelvluchtperspectief (het)	Vanuit de hoogte neerkijkend naar de dingen
Voorgrond (de)	Gedeelte van een ruimte dat perspectivisch het dichtst bij de kijker ligt In tweedimensionale beelden (tekeningen, schilderijen) is de voorgrond een ruimtelijke suggestie en maakt hij deel uit van het platte vlak
Vorm (de)	- De uiterlijke eigenschappen van een beeld (tegenover de inhoud) - De wijze waarop de inhoud getoond wordt - Een figuur als onderdeel van een werk, bv. een tekening opgebouwd uit geometrische vormen
Vormcontrasten meervoud)	Tegenstellingen van vormen (Regelmatig en onregelmatig, ° <i>organisch en geometrisch</i> , hoekig en rond, ° <i>symmetrisch en asymmetrisch</i> zijn voorbeelden van vormcontrasten)
Waarnemen	Zien, kijken, opmerken; het onderwerp zéér goed en in detail opnemen door er aandachtig naar te kijken
Waarneming (de)	Wat men bij het waarnemen van een onderwerp ziet
Warm-koudcontrast (het)	Tegenstelling die gevormd wordt door een warme kleur tegenover een koude kleur te plaatsen
Waskrijt (het)	Krijt waarvan de kleurende bestanddelen door was zijn samengebonden.
Wassen (het)	Techniek waarbij men een aangebrachte kleur met water in een lichtere tint doet overgaan
Waterverf (de)	In water oplosbare verf bestaande uit pigment en een eenvoudig bindmiddel Meestal bedoeld men de transparante aquarelverf
Zelfportret (het)	Een tekening die of een schilderij dat een kunstenaar van zichzelf maakt
Zoekertje	Een uitgespaard kader in een stuk stevig wit papier om een boeiend gedeelte van bv. een foto, de werkelijkheid te tekenen

